

Цивільне право і цивільний процес

УДК 347.626.2:347.65/.68(477)

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.22709524>

Шлюбний договір як інструмент трансформації режиму спільної сумісної власності подружжя у спадкових правовідносинах

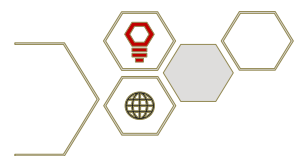
Олефір Р. В.

Аспірант ЗВО «Львівський університет бізнесу та права»,

<https://orcid.org/0009-0001-9720-4098>

Прийнято: 12.05.2025 | Опубліковано: 30.05.2025

Анотація. Мета дослідження полягає у комплексному аналізі шлюбного договору як інструмента трансформації режиму спільної сумісної власності подружжя у проєкції на спадкові правовідносини, виявленні меж договірної автономії та концептуалізації трирівневої типології такого впливу з формулюванням пропозицій щодо вдосконалення статей 93–97 Сімейного кодексу України і Закону «Про нотаріат». **Методи** дослідження включають догматичний метод для аналізу чинного законодавства України у сфері шлюбного договору і спільної власності подружжя, порівняльно-правовий метод для зіставлення підходів Польщі, Німеччини та Франції до співвідношення статутних і договірних режимів власності подружжя, системно-структурний метод для побудови трирівневої типології проєкцій, а також метод правового прогнозування для формулювання пропозицій щодо гармонізації національного законодавства з правом Європейського Союзу. **Результати** дослідження полягають у розкритті понятійно-категоріального апарату, який окреслює співвідношення шлюбного договору з договором про поділ майна та заповітом подружжя; у формулюванні авторської концептуальної категорії темпорального

дуалізму шлюбного договору, що описує одночасне розгортання його дії у горизонті *inter vivos* і у горизонті *mortis causa*; у виявленні механізмів трансформації режиму від часткового перерозподілу часток до повного виключення майна зі сфери спільності; у побудові трирівневої типології проєкцій на спадкову масу (збільшувальний, зменшувальний і ліквідаційний типи), кожен з яких формує особливий алгоритм роботи нотаріуса; у зіставленні національного підходу з Регламентами ЄС 2016/1103 і 650/2012, які запровадили взаємопов'язану юрисдикційну архітектуру для майнових режимів подружжя і транскордонного спадкування. **Висновки** охоплюють обґрунтування необхідності доповнення статей 93 і 97 СК України нормами про спадкові наслідки договірної модифікації режиму, узгодження статті 71 Закону «Про нотаріат» зі статтею 97 СК щодо спеціального порядку виділення частки у спільному майні за умови договірно встановленого режиму, створення Єдиного реєстру шлюбних договорів як інфраструктурної передумови достовірного встановлення майнового режиму у спадковому провадженні, а також обґрунтування необхідності опрацювання національної моделі, узгодженої з європейською архітектурою концентрації юрисдикції.

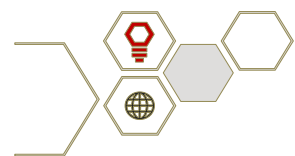
Ключові слова: спільна сумісна власність подружжя, спадкова маса, темпоральний дуалізм, трансформація майнового режиму, нотаріальна практика, Регламент ЄС 2016/1103, Регламент ЄС 650/2012, контрольована автономія.

Marriage contract as an instrument of transformation of the regime of common joint property of spouses in inheritance legal relations

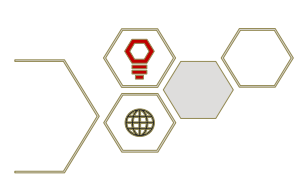
Olefir R. V.

Higher Educational Institution «Lviv University of Business and Law»,

<https://orcid.org/0009-0001-9720-4098>

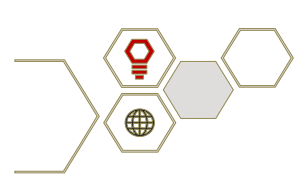
Abstract. Purpose of the study is a comprehensive analysis of the marriage contract as an instrument of transformation of the regime of common joint property of spouses in projection onto inheritance legal relations, identifying the limits of contractual autonomy and conceptualizing a three-level typology of such influence with the formulation of proposals for improving Articles 93–97 of the Family Code of Ukraine and the Law «On Notary». **Methods** of the research include the dogmatic method for analyzing the current legislation of Ukraine in the sphere of the marriage contract and common property of spouses, the comparative legal method for comparing the approaches of Poland, Germany, and France to the correlation of statutory and contractual property regimes of spouses, the system-structural method for constructing a three-level typology of projections, and the method of legal forecasting for formulating proposals on harmonization of national legislation with the law of the European Union. **Results** of the research consist in revealing the conceptual and categorical apparatus that outlines the correlation of the marriage contract with the agreement on the division of property and the spousal will; in formulating a proprietary conceptual category of the temporal dualism of the marriage contract, which describes the simultaneous unfolding of its action in the inter vivos horizon and in the mortis causa horizon; in identifying the mechanisms of transformation of the regime from partial redistribution of shares to complete exclusion of property from the sphere of commonality; in constructing a three-level typology of projections onto the inheritance mass (increasing, decreasing, and liquidating types), each of which forms a special algorithm for the work of a notary; in comparing the national approach with EU Regulations 2016/1103 and 650/2012, which introduced an interconnected jurisdictional architecture for matrimonial property regimes and cross-border succession. **Conclusions** include substantiating the need to supplement Articles 93 and 97 of the Family Code of Ukraine with norms on inheritance consequences of contractual modification of the regime, harmonizing Article 71 of the Law «On Notary» with Article 97 of the Family Code regarding the special procedure for

allocating a share in common property under the contractually established regime, creating a Unified Register of Marriage Contracts as an infrastructural prerequisite for reliable establishment of the property regime in inheritance proceedings, and substantiating the need to develop a national model aligned with the European architecture of concentration of jurisdiction.

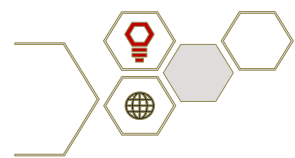
Keywords: common joint property of spouses, inheritance mass, temporal dualism, transformation of property regime, notarial practice, EU Regulation 2016/1103, EU Regulation 650/2012, controlled autonomy.

Постановка проблеми. Договірна автономія подружжя у регулюванні майнових відносин розгортається у часі своєрідним чином: те, що укладається як інструмент впорядкування поточних майнових питань або як страховий механізм на випадок можливого розлучення, починає працювати як латентний регулятор формування спадкової маси задовго до моменту свого фактичного активування у спадковому провадженні. Стійке зростання кількості шлюбних договорів у нотаріальній практиці України, яке віддзеркалює якісну зміну сприйняття інструменту як засобу довгострокового майнового планування, переводить теоретичне питання про межі диспозитивності з академічної площини у простір повсякденних практичних колізій [4]. Подружжя дедалі частіше використовує шлюбний договір не як ситуативну реакцію на можливе розлучення, а як засіб конструювання багатоетапної майнової стратегії, проєкції якої сягають далеко за межі сімейно-правових відносин та неминуче торкаються спадкових. Виникає теоретично складна площина, у якій приватна автономія сторін у сімейному праві стикається з імперативами речового статутування майна та з принципами спадкового переходу за Книгою шостою Цивільного кодексу України [10]. Якщо припустити, що шлюбний договір здатний здійснювати не лише прогнозовану дію *in vivo* (за життя подружжя), а й латентну, перформативну дію *mortis causa*, переформатовуючи спадкову масу ще до моменту її відкриття, то перед

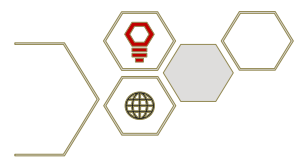
доктриною постає завдання осмислити подвійний горизонт регулювання як єдиний феномен, який пропоную позначити поняттям темпорального дуалізму шлюбного договору. Двоєдина природа шлюбного договору (як інструмента одночасно сімейно-правового і протоспадкового) потребує точного концептуального розмежування, оскільки вона визначає межі допустимого втручання договору в систему майнових відносин, що супроводжують перехід прав від померлого до спадкоємців [1; 2]. У перспективі євроінтеграції перед українським правом постає завдання гармонізації національного підходу з Регламентами ЄС 2016/1103 та 650/2012, які запровадили взаємопов'язану юрисдикційну архітектуру для майнових режимів подружжя і транскордонного спадкування і тим самим окреслили орієнтири інституційної інтеграції цих двох сфер [4; 5].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасний доктринальний дискурс щодо шлюбного договору та його впливу на спадкові правовідносини охоплює низку наукових праць із різними методологічними підходами. В. П. Соболев на сторінках Юридичного наукового електронного журналу проаналізував зарубіжний досвід шлюбного договору і обґрунтував перспективи його запозичення в законодавство України, спираючись на компаративний метод [6]. Ю. В. Майборода у виданні Аналітично-порівняльне правознавство здійснила порівняльно-правовий аналіз шлюбного та спадкового договору, виявивши спільні риси їхньої правової природи та принципові відмінності у механізмах дії, що має базове значення для концептуалізації перетину інститутів [7]. У статті, опублікованій у журналі Право і безпека, досліджено сучасний стан і перспективи договірної врегулювання шлюбних відносин в Україні з акцентом на адаптацію законодавства [8]. Колектив авторів Наукового вісника Ужгородського національного університету розглянув переваги та недоліки шлюбного договору в Україні, систематизувавши практичні проблеми його застосування у нотаріальній і судовій практиці [9]. В. Никифорак і С. Галкевич у

Юридичному віснику зосередили дослідницьку увагу на проблемних аспектах відчуження частки у праві спільної сумісної власності, що має пряме значення для розуміння спадкових ситуацій [10]. С. Я. Фурса та Є. І. Фурса в Аналітично-порівняльному правознавстві обґрунтували необхідність впровадження ефективного режиму спільної сумісної власності подружжя в Україні з огляду на чинні нормативно-правові колізії [11]. У Віснику Одеського національного університету. Серія: Правознавство опубліковано аналітичну розвідку щодо перспектив удосконалення механізмів реалізації права спільної сумісної власності [12]. О. П. Печений на сторінках Малої енциклопедії нотаріуса концептуалізував право на обов'язкову частку як особливий правовий інститут, який формує імперативні обмеження свободи розпорядження майном, що має значення і для розуміння меж договірної модифікації режиму [8]. У Юридичному науковому електронному журналі розглянуто проблеми правового регулювання майнових відносин подружжя в умовах міжнародної мобільності, що набуває особливої актуальності в євроінтеграційному контексті України [11].

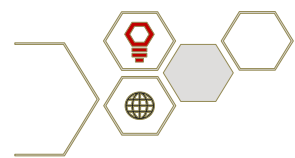
Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри значний обсяг напрацювань, у сучасній доктрині залишаються малодослідженими декілька взаємопов'язаних питань. По-перше, відсутнє системне осмислення проєкції шлюбного договору на спадкову масу як самостійного правового феномену, що діє незалежно від волі спадкодавця у момент відкриття спадщини, – доктрина переважно розглядає шлюбний договір у площині сімейно-правових відносин, не виводячи його наслідків у площину спадкового правонаступництва. По-друге, не розроблена аналітична типологія впливу договірної модифікації майнового режиму на конкретні алгоритми нотаріальних дій у спадковому провадженні, через що нотаріальна практика вимушено спирається на методичні рекомендації, побудовані на презумпції законного режиму власності подружжя. По-третє, не проведене системне зіставлення українського підходу з європейською архітектурою концентрації

юрисдикції за Регламентами ЄС 2016/1103 і 650/2012, які запровадили взаємопов'язане регулювання майнових режимів подружжя і транскордонного спадкування, що особливо важливо в перспективі євроінтеграції. По-четверте, відсутня концептуальна категорія, яка описувала б подвійну темпоральну дію шлюбного договору (одночасно *inter vivos* і *mortis causa*) як єдиний правовий феномен, що потребує адекватного інституційного оформлення. Названі невирішені питання формують дослідницький простір цієї статті і визначають напрями авторської концептуалізації.

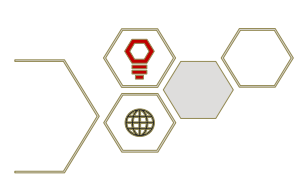
Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті полягає у комплексному аналізі шлюбного договору як інструмента трансформації режиму спільної сумісної власності подружжя у проєкції на спадкові правовідносини, із виявленням меж договірної автономії, концептуалізацією трирівневої типології такого впливу та формулюванням пропозицій щодо вдосконалення статей 93–97 Сімейного кодексу України та Закону «Про нотаріат». Завданнями статті є: розкриття понятійно-категоріального апарату, що окреслює співвідношення шлюбного договору із суміжними цивільно-правовими інструментами; обґрунтування авторської категорії темпорального дуалізму шлюбного договору; виявлення механізмів трансформації режиму спільної власності через шлюбний договір та змістовних меж такої трансформації; обґрунтування трирівневої типології проєкцій трансформації на спадкову масу і пов'язаних з нею алгоритмів нотаріальних дій; виявлення європейського контексту через призму Регламентів ЄС 2016/1103 та 650/2012 з аналізом концентрації юрисдикції; компаративне зіставлення підходів Польщі, Німеччини та Франції до співвідношення статутних і договірних режимів власності подружжя.

Виклад основного матеріалу дослідження. Шлюбний договір у системі цивільно-правових інструментів регулювання майнових відносин подружжя посідає особливе місце, оскільки він є єдиним правочином, який дозволяє

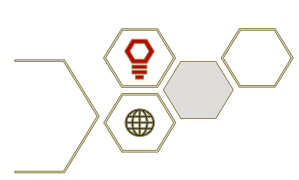
відступити від законної моделі спільної сумісної власності, закріпленої статтями 60–62 Сімейного кодексу України [1]. Законна модель базується на презумпції, за якою кожна річ, набута за час шлюбу, крім речей індивідуального користування, є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, а тягар її спростування лежить на тому з подружжя, хто заперечує спільність [1; 10]. Видається обґрунтованим розглядати таку презумпцію не як технічний прийом цивільного законодавства, а як телеологічне втілення принципу рівності подружжя в економічному вимірі сімейного життя, який історично формувався у відповідь на проблему майнової вразливості тих із подружжя, хто протягом шлюбу був зайнятий неоплачуваною працею у домашньому господарстві. Поряд із законною моделлю співіснують режим особистої приватної власності (ст. 57 СК) і потенційно режим спільної часткової власності, що виникає тоді, коли подружжя свідомо договірно визначає розмір часток [11]. Саме можливість легітимно вибудувати другий або третій режим виводить шлюбний договір за межі звичайної сімейної угоди і перетворює його на інструмент договірної модифікації речового статусу майна, що передбачає істотну зміну вектора регулювання – від презумптивного до волевиявного. Доктринально шлюбний договір кваліфікують як консенсуальний, формальний, фідучіарний правочин зі змішаною правовою природою (сімейно- та цивільно-правовою водночас) [7; 8].

Розмежування шлюбного договору з близькими інститутами має методологічне значення для коректного розв'язання спадкових питань, оскільки концептуальна нечіткість на рівні дефініцій породжує процедурні похибки на рівні нотаріальних дій. Договір про поділ майна, що є у спільній сумісній власності (ст. 69 СК), на відміну від шлюбного, є правовстановлювальним документом і безпосередньо переносить право власності, тоді як шлюбний договір лише визначає правовий режим майна та порядок його поділу на майбутнє, не передаючи нерухомості та іншого майна, право на яке підлягає державній реєстрації [3; 19]. Заповіт подружжя за статтею 1243 ЦК України є

одностороннім за конструкцією, хоч і двосуб'єктним правочином *mortis causa*, в якому частка у праві спільної сумісної власності після смерті одного з подружжя переходить до того, хто пережив [2]. Функціональна різниця між шлюбним договором і заповітом подружжя принципова: шлюбний договір діє *inter vivos* і змінює саму субстанцію майнового режиму, тоді як заповіт подружжя залишає режим спільної сумісної власності недоторканим, але визначає посмертну долю частки. Видається важливим підкреслити, що співвідношення диспозитивності шлюбного договору зі спадковими правовідносинами має асиметричний характер: договір не може прямо регулювати спадкування, проте опосередковано визначає сам предмет, який потенційно потрапить до спадкової маси, і саме у такій асиметрії виявляється протоспадкова функція договору як вторинна щодо його основної сімейно-правової функції [9].

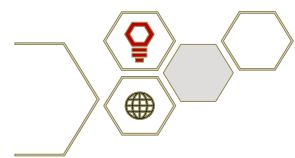
Визначивши категоріальний апарат, доцільно перейти до конкретних механізмів, через які шлюбний договір здійснює трансформацію режиму майна. Змістовні межі шлюбного договору окреслюють статті 93–97 СК України, які водночас і відкривають широку сферу диспозитивності, і вмонтовують у неї імперативні запобіжники [1]. Подружжя має право встановити будь-який правовий режим конкретного майна (особистої приватної, спільної часткової або спільної сумісної власності), причому як щодо вже набутого, так і щодо майна, яке буде набуто у майбутньому [6; 9]. Найрадикальнішим способом трансформації стає повне виключення дії статті 60 СК для майна, набутого за час шлюбу, з кваліфікацією його як спільної часткової або особистої приватної власності кожного з подружжя – конструкція, яку у компаративному вимірі близько ставлять до німецької *Gütertrennung*. Менш радикальний прийом полягає в установленні нерівних часток (наприклад, 70/30) у праві спільної сумісної власності, що зберігає сумісний характер володіння, але викривлює презумпцію рівності, закріплену частиною першою статті 70 СК [10]. Окремий механізм виявляється у визначенні режиму майна, набутого до шлюбу, через його часткове

залучення до спільного майнового пулу, що в практиці нотаріальної консультативної функції є чи не найскладнішим прийомом, оскільки вимагає одночасного оперування двома темпоральними горизонтами – періодом до укладення шлюбу і періодом після нього [11].

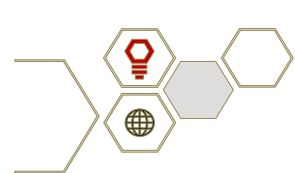
Свобода договору тут не є необмеженою, і саме у пунктах її обмеження найповніше проявляється внутрішня напруга між приватною автономією та публічним інтересом. Стаття 93 СК прямо забороняє включати умови, які ставлять одного з подружжя у надзвичайно не вигідне матеріальне становище, регулюють особисті немайнові відносини або зменшують права дітей [1; 9]. Запобіжник тлумачать розширювально: судова практика визнає шлюбні договори недійсними у тих частинах, де нерухоме майно та автотранспортні засоби, які потребують державної реєстрації, віднесено до особистої приватної власності одного з подружжя, оскільки таке формулювання обходить заборону частини п'ятої статті 93 СК щодо передачі такого майна у власність. Розширювальне тлумачення демонструє, як імперативні норми цивільного законодавства проникають у сімейно-правову конструкцію зсередини: договір не може ані передавати реєстрабельне майно, ані опосередковано позбавляти одного з подружжя належної йому частки понад межу, яку суд кваліфікує як «надзвичайно не вигідну». Концептуально такий підхід означає, що шлюбний договір функціонує не у режимі повної автономії волі, а у режимі контрольованої автономії, де нотаріальне посвідчення та потенційний судовий контроль виконують роль клапанів справедливості [8]. Контрольована автономія робить трансформацію режиму обмежено зворотною й уразливою до подальшого оспорування, що відкриває окремий горизонт правових ризиків, які реалізуються лише у спадковому провадженні.

Описана здатність шлюбного договору перетворювати майновий режим набуває особливого значення в момент відкриття спадщини, коли від договору залежить сама конфігурація спадкової маси. Нотаріус зобов'язаний

реконструювати майновий стан спадкодавця на момент смерті, а отже – врахувати дію будь-якого шлюбного договору, який модифікував законний режим, що становить значно складнішу когнітивну операцію, ніж застосування законної моделі. Якщо договору немає, нотаріус застосовує алгоритм, закріплений статтями 70 та 71 Закону «Про нотаріат» і пунктом 4 глави 10 розділу II Порядку вчинення нотаріальних дій: за заявою того з подружжя, хто пережив, видається свідоцтво про право власності на 1/2 у спільному майні, і лише друга половина включається до спадкової маси [3; 18]. Шлюбний договір змінює саме вихідну математичну операцію виділу: якщо за договором подружжя визначило, що окрема нерухомість є особистою приватною власністю того з подружжя, на чие ім'я її зареєстровано, то у разі смерті іншого з подружжя нерухомість взагалі не потрапляє до спадкової маси, хоча залишається спірним питання щодо коштів, за які її набуто [10]. І навпаки, якщо договір кваліфікував як спільну сумісну власність майно, яке за загальним правилом було б особистим (приватизоване житло, дароване майно), нотаріус повинен виділити частку того з подружжя, хто пережив, навіть із такого первісно «недоторканного» об'єкта [19].

Описана пластичність майнового режиму дозволяє вирізнити три типи проєкцій шлюбного договору на спадкову масу, які пропоную об'єднати в трирівневу аналітичну типологію: збільшувальний, зменшувальний і ліквідаційний тип. Кожен з них утворює не просто абстрактну категорію, а особливий алгоритм нотаріальних дій, який змінює сам спосіб обчислення спадкової маси. Якщо припустити, що типології ґрунтуються на векторі впливу договору на обсяг майна, що потрапить до спадщини, то збільшувальний тип спрямований у бік розширення цього обсягу, зменшувальний – у бік його пропорційного скорочення, а ліквідаційний – у бік повного виключення конкретного об'єкта зі сфери спадкового переходу. Систематизація типів подана

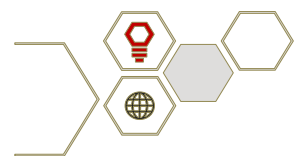

у таблиці 1, що дозволяє унаочнити відмінності у наслідках для всіх учасників спадкового провадження.

Таблиця 1

Трирівнева типологія проєкцій шлюбного договору на спадкову масу

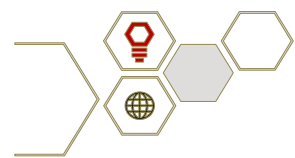
Тип проєкції	Механізм договірної модифікації	Наслідки для спадкової маси	Алгоритм нотаріальних дій
Збільшувальний	Конвертація частки спадкодавця у спільному майні в його повну особисту приватну власність шляхом переведення режиму спільної сумісної у режим особистої приватної на користь спадкодавця	Спадкова маса штучно збільшується за рахунок об'єкта, який за законною моделлю був би поділений у відношенні 1/2 між тим з подружжя, хто пережив, і спадкодавцем	Нотаріус включає об'єкт цілком до спадкової маси без виділення частки того, хто пережив
Зменшувальний	Установлення нерівних часток (30/70, 20/80, 10/90) у праві спільної сумісної власності на користь того з подружжя, хто переживе	Спадкова маса формується з частки, меншої за законну 1/2, що пропорційно зменшує обсяг прав усіх категорій спадкоємців	Нотаріус виділяє з майна не 1/2, а зменшену договірну частку (10, 20 або 30 відсотків), решта залишається у власності того, хто пережив
Ліквідаційний	Переведення об'єкта зі сфери спільної сумісної власності у сферу особистої	Об'єкт повністю виключається зі спадкової маси і не підлягає поділу між	Нотаріус не включає об'єкт до спадкового провадження за умови чинності

Тип проєкції	Механізм договірної модифікації	Наслідки для спадкової маси	Алгоритм нотаріальних дій
	приватної власності того з подружжя, хто переживе, або визнання вже набутого майна особистою власністю одного з подружжя	спадкоємцями жодної черги	шлюбного договору і відсутності підстав для його оспорування

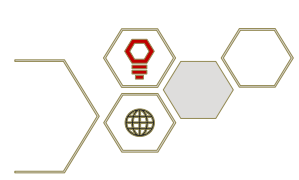
Джерело: власна розробка автора

Особливе питання становить ретроактивна дія договору щодо майна, набутого до його укладення: попри відсутність прямої заборони, доктрина та судова практика виходять із того, що ретроактивна модифікація допустима лише за умови чіткої і недвозначної волі обох сторін і не може порушувати прав третіх осіб, які раніше уклали угоди з огляду на статус спільної сумісної власності [12]. Якщо узагальнити характер описаних проєкцій, шлюбний договір функціонує як латентний інструмент протоспадкового планування, який нотаріус і суд зобов'язані прочитати ретроспективно у момент відкриття спадщини. Ретроспективна реконструкція волі сторін становить, на нашу думку, найскладніший когнітивний акт у роботі нотаріуса, оскільки вимагає одночасного оперування трьома часовими горизонтами: моментом укладення договору, періодом його дії та моментом відкриття спадщини, причому у кожному з цих горизонтів воля сторін могла еволюціонувати, а зовнішні обставини – істотно змінитися. Методичні рекомендації Міністерства юстиції 2009 року, які залишаються базовим орієнтиром для нотаріусів, не повною мірою відображають специфіку шлюбного договору, оскільки концептуально побудовані на презумпції законного режиму і не передбачають детального алгоритму дій нотаріуса за умови договірно модифікованого режиму [17].

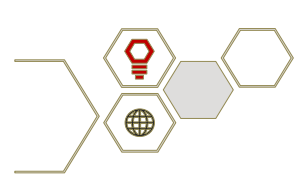
Внутрішньодержавна практика розвивається у тісному діалозі з європейськими тенденціями, які формують самостійний горизонт для майбутньої гармонізації українського законодавства. Євроінтеграційна перспектива України робить релевантним аналіз Регламенту ЄС 2016/1103, який запровадив у вісімнадцяти державах-членах посилене співробітництво у сфері майнових режимів подружжя та свідомо синхронізує юрисдикцію з Регламентом ЄС 650/2012 щодо транскордонного спадкування [4; 5; 14; 15; 16]. Ключова конструкція обох регламентів полягає у концентрації юрисдикції: якщо суд держави-члена розглядає спадкову справу подружжя за Регламентом 650/2012, він автоматично має юрисдикцію і щодо питань матримоніального режиму, які виникають у зв'язку з цією спадщиною [4; 14]. Концентрація юрисдикції становить приклад узгодження сімейного, речового і спадкового статутів, якого українському законодавству бракує, і саме у цьому інституційному рішенні криється ключ до подолання багатьох колізій, які чинне національне право змушене розв'язувати *ad hoc*. Інтегрована модель усуває класичну проблему фрагментованої кваліфікації, коли різні елементи однієї фактичної ситуації потрапляють під різні юрисдикційні правила і породжують суперечливі рішення в одній і тій самій справі.

Зіставлення з підходами Польщі, Німеччини та Франції показує, що в європейських юрисдикціях склалися різні моделі співіснування статутного і договірних режимів власності подружжя у проєкції на спадкове провадження. У німецькому праві законним режимом є *Zugewinnngemeinschaft* (спільнота приросту), за якою власність кожного з подружжя залишається роздільною, але приріст підлягає вирівнюванню при припиненні шлюбу, і подружжя може договірно перейти до *Gütertrennung* (повного розподілу) або *Gütergemeinschaft* (повної спільності), кожна з яких породжує власні наслідки для спадкової маси. *Bundesgerichtshof* визнав можливість визнання нотаріально посвідченого шлюбного договору недійсним, якщо він явно ставить одного з подружжя у

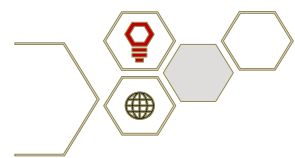
несправедливе становище, що корелює з конструкцією контрольованої автономії в українському праві. У польському праві Кодекс сімейного та опікунського стосується статутної спільності майна, від якої можна відступити договірно через *umowa majątkowa małżeńska*, що дозволяє розширити, обмежити або повністю виключити спільність майна. Французька модель спирається на статутний режим *communauté réduite aux acquêts* (спільнота, обмежена набутиєм) із широкими можливостями для договірних варіацій через *contrat de mariage*, який укладається перед нотарем та може передбачати *separation de biens*, *communauté universelle* або інші конфігурації. Із названих правопорядків України логічно запозичити, по-перше, інструменти прозорості (єдиний реєстр шлюбних договорів і обов'язкову нотаріальну консультацію щодо спадкових наслідків договору), по-друге, інституційний механізм концентрації юрисдикції за Регламентами 2016/1103 і 650/2012 для випадків транскордонного спадкування, по-третє, чітку доктринальну формулу про межі допустимої трансформації режиму через шлюбний договір.

Висновки. Шлюбний договір варто концептуалізувати як інструмент контрольованої трансформації режиму спільної сумісної власності подружжя, який має подвійну дію (миттєву майнову та латентну протоспадкову). Запропонована категорія темпорального дуалізму договору, що описує одночасне розгортання його дії у горизонті *inter vivos* і у горизонті *mortis causa*, дозволяє пояснити доктринальні колізії, які виникають при зіткненні договірної автономії з імперативними нормами спадкового права, та може стати методологічною основою для побудови узгодженої моделі взаємодії сімейного, речового і спадкового статутів в українському законодавстві. Запропонована трирівнева типологія проєкцій шлюбного договору на спадкову масу (збільшувальний, зменшувальний і ліквідаційний тип) розкриває механізми, через які договір змінює саму конфігурацію спадкового переходу, і дає

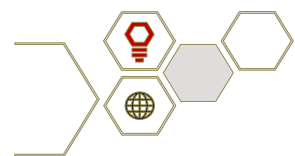
нотаріусам та судам аналітичний інструмент для коректної реконструкції майнового стану спадкодавця на момент смерті.

На рівні конкретних законодавчих пропозицій доцільно: доповнити статтю 93 СК новою частиною про неприпустимість умов шлюбного договору, які створюють ризик виникнення спадкових колізій через очевидну однобічність умов на користь одного з подружжя; у статті 97 СК закріпити обов'язок нотаріуса роз'яснювати подружжю спадкові наслідки обраного режиму майна, оскільки чинна редакція передбачає лише загальне посвідчення без диференційованого аналізу майбутніх спадкових сценаріїв; узгодити статтю 71 Закону «Про нотаріат» зі статтею 97 СК, передбачивши спеціальний порядок виділення частки у спільному майні з урахуванням договірно встановленого режиму та інтегрованого алгоритму нотаріальних дій за трирівневою типологією. На рівні інфраструктурних рішень слід створити Єдиний реєстр шлюбних договорів, без якого нотаріус не може у спадковому провадженні достовірно встановити модифікований режим майна, та запровадити обов'язкове внесення відомостей про шлюбний договір до Спадкового реєстру за заявою подружжя. У середньостроковій перспективі необхідне опрацювання моделі національного законодавства, узгодженої з Регламентами ЄС 2016/1103 і 650/2012 у частині концентрації юрисдикції та автоматичного застосування єдиного матеріального права до взаємопов'язаних питань матримоніального режиму і спадкування. Рецепція європейської інституційної архітектури разом із власною доктринальною роботою здатна перетворити шлюбний договір з джерела непередбачуваних спадкових конфліктів на елемент послідовної системи цивільно-правового регулювання, орієнтованого на захист майнових інтересів усіх учасників сімейно-спадкових правовідносин.

Список використаних джерел

1. Соболев В. П. Шлюбний договір: зарубіжний досвід і перспективи його запозичення в законодавство України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 6. С. 82–84. URL: http://www.lsej.org.ua/6_2021/23.pdf.
2. Майборода Ю. В. Шлюбний договір та спадковий договір: порівняльно-правовий аналіз. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 5. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/299875>.
3. Договірне врегулювання шлюбних відносин в Україні: сучасний стан і перспективи. *Право і безпека*. 2025. № 2(97). URL: <https://pb.univd.edu.ua/index.php/PB/article/download/868/705/>.
4. Шлюбний договір в Україні: переваги та недоліки. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2024. Вип. 40. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2025/01/40-1.pdf>.
5. Никифорак В., Галкевич С. Проблемні аспекти відчуження частки у праві спільної сумісної власності. *Юридичний вісник*. 2022. № 4. С. 65–73.
6. Фурса С. Я., Фурса Є. І. Режим спільної сумісної власності подружжя в Україні: необхідність впровадження. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 3. С. 142–149.
7. Перспективи удосконалення механізмів реалізації права спільної сумісної власності. *Вісник Одеського національного університету. Серія: Правознавство*. 2024. Т. 29. Вип. 1. URL: <https://journals.visnyk-onu.od.ua/index.php/law/article/view/496>.
8. Проблеми правового регулювання майнових відносин подружжя в умовах міжнародної мобільності. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 9. С. 419–423. URL: https://lsej.org.ua/9_2025/91.pdf.
9. Сімейний кодекс України : Закон України від 10.01.2002 № 2947-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 21–22. Ст. 135. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>.

10. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. Ст. 356. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.

11. Про нотаріат : Закон України від 02.09.1993 № 3425-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12>.

12. Council Regulation (EU) 2016/1103 of 24 June 2016 implementing enhanced cooperation in the area of jurisdiction, applicable law and the recognition and enforcement of decisions in matters of matrimonial property regimes. *Official Journal of the European Union*. L 183. 8.7.2016. P. 1–29. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2016/1103/oj/eng>.

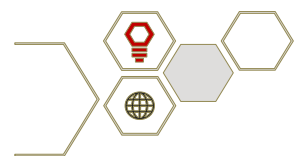
13. Regulation (EU) No 650/2012 of the European Parliament and of the Council of 4 July 2012 on jurisdiction, applicable law, recognition and enforcement of decisions and acceptance and enforcement of authentic instruments in matters of succession. *Official Journal of the European Union*. L 201. 27.7.2012. P. 107–134. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2012/650/oj>.

14. The European Regulation on Matrimonial Property Regimes. *Inheritance Law Düsseldorf*. URL: <https://www.rechtsanwalt-erbrecht.eu/en/european-regulations/european-regulations-2/european-community-law-regulation/>.

15. EU Matrimonial Property Regime Regulation. *International Family Law Group*. URL: <https://iflg.uk.com/blog/eu-matrimonial-property-regime-regulation>.

16. Supporting International Couples: Providing Legal Certainty. *Council of the Notariats of the European Union*. 2019. URL: https://www.notariesofeurope.eu/wp-content/uploads/2021/09/CNUE-Supporting_Couples_120919.pdf.

17. Методичні рекомендації щодо вчинення нотаріальних дій, пов'язаних із вжиттям заходів щодо охорони спадкового майна, видачею свідоцтв про право на спадщину та свідоцтв про право власності на частку в спільному майні подружжя : схвалено Науково-експертною радою з питань нотаріату при

Міністерстві юстиції України 29.01.2009. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/go/n0001323-09>.

18. Порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами України : наказ Міністерства юстиції України від 22.02.2012 № 296/5. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12>.

19. Манохіна Г. Особливості спадкування майна подружжя. *Нотаріус у Святошинському районі Києва*. URL: <http://notarius-svyatoshino.com.ua/publications/246-osoblyvosti-spadkuvannia-maina-podruzzhia.html>.